

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, професора Шехавцова Руслана Миколайовича
на дисертацію Самойленка Сергія Васильовича «Основи методики
розслідування провокації підкупу», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 – Право**

Актуальність теми дослідження. Протидія корупції є невід'ємною складовою комплексу заходів, спрямованих не тільки на оздоровлення нашої держави та суспільства для сприйняття їх європейською спільнотою як гідних для остаточного приєднання до Європейського Союзу, а й забезпечення національної безпеки нашої Батьківщини, особливо в умовах війни, тому що явище корупції виступає підґрунтям для ерозії оборонної здатності нашої держави, проявів державної зради. Але такий рівень суспільної небезпечності корупції не має призводити до формування засобів боротьби з нею *inter arma silent leges*. Європейською правовою доктриною до числа недопустимих за жодних умов засобів протидії корупції віднесена провокація. Ця доктрина одержала своє втілення в численних рішеннях Європейського суду з прав людини, а саме, «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992 р., «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 9.06.1998 р., «Калабро проти Італії» від 21.03.2002 р., «Веселов та інші проти Росії» від 02.10.2002 р., «Секейра проти Португалії» від 06.05.2003 р., «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 р., «Биков проти Росії» від 10.03.2009 р., «Фюрх проти Німеччини» від 23.10.2014 р., «Носко і Нефедов проти Росії» від 30.10.2014 р., «Матанович проти Хорватії» від 4.04.2017 р., «Раманаускас проти Литви 2» від 20.02.2018 р., «Акбай та інші проти Німеччини» від 15.10.2020 р. та інших, а також в Рекомендаціях N Rec (2005) 10 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про «спеціальні методи розслідування» тяжких злочинів, у тому числі терористичних актів» від 20.04.2005.

Заборона провокації в оперативно-розшуковій та слідчій діяльності прямо визначена як нормами вітчизняного матеріального (ст. 370 КК України), так і процесуального права (ч. 3 ст. 271 КПК України).

Здобувач вірно зазначає, що з огляду на різноаспектність явища провокації її дослідження відбувалося в рамках наукових розвідок в галузях кримінального права, кримінології та кримінального процесу. До цього доклали свої зусилля Ю. В. Абакумова, Ю. О. Андрейко, О. П. Бабіков, О. В. Баганець, О. О. Буряк, Д. М. Горбачов, І. С. Ковальова, В. В. Комар, В. В. Кострицький, С. В. Олійник, О. В. Пчеліна, М. А. Погорецький, Я. В. Ризак, М. В. Рябенко, О. С. Ус, О. О. Харлов, А. В. Шевчишен, Д. О. Шумейко та інші науковці. Однак на монографічному рівні основи методики розслідування провокації підкупу не досліджувалися. З огляду на наведену сукупність обставин вважаємо тему дослідження Сергія Васильовичу Самойленка актуальною.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів проведених досліджень. На стор. 19 у концентрованому вигляді автор виклав опис системи положень, які визначені ним як нові результати у вигляді обґрунтованих висновків щодо особливостей розслідування провокації підкупу. Після вивчення змісту дисертації, їх оцінки через призму наявного доробку з питань провокації підкупу до числа положень, що містять наукову новизну, доцільно віднести такі:

- криміналістичну характеристику провокації підкупу та зміст обставин, що підлягають установленню в процесі розслідування провокації підкупу;
- алгоритми дій слідчого в ході розслідування провокації підкупу на початковому та наступному його етапах;
- наукові рекомендації з тактики проведення обшуку, огляду і допиту в руслі використання їх пошуково-пізнавальних можливостей під час розслідування провокації підкупу;
- положення щодо використання спеціальних знань в ході розслідування провокації підкупу.

Обґрунтованість та достовірність результатів дослідження забезпечується:

– по-перше, продуманою структурою дослідження та викладення його результатів, яка дозволила відповідно до спеціальності 081 «Право» та в рамках теорії криміналістики здійснити на підставі аналізу теоретичних уявлень, вивчення слідчо-судової практики, положень КК та КПК України та практики їх застосування авторське визначення положень, які складають основу формування методики розслідування провокації підкупу;

– по-друге, міжгалузевим опрацюванням дисертантом джерельної бази з понад 168 найменувань, проведеним вивченням слідчо-судової практики та бачення проблемних питань розслідування провокації підкупу працівниками слідчих, оперативних підрозділів, прокурорами, які брали безпосередню участь у розслідуванні кримінальних проваджень, передбачених ст.ст. 368, 369, 369-2, 370 КК України, а також вивченням 52 кримінальних справ (проваджень) за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 369, 369-2, 370 КК України, досудове розслідування та судовий розгляд яких здійснювався на підставі положень КПК України 2012 року, як судами першої, апеляційної, так і касаційної інстанцій.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Робота написана в цілому на належному методологічному рівні. Конструкція викладення матеріалу є такою, що забезпечує одержання даних про зміст проблематики, обраної автором, хоча місцями автор занадто відволікається на загальні питання, які, на нашу думку, не мають нагальної потреби бути розглянутими в цій роботі, або формує складну структуру викладення матеріалу. Робота має чітко визначені у вступі мету і завдання дослідження, виділені та описані методи наукової розвідки та результати, які були одержані їх застосуванням (стор. 16 – 18 дисертації). Робота складається з трьох розділів.

Перший розділ дисертант розпочав з розкриття стану дослідження основ методики розслідування провокації підкупу. У визначенні ступеню вивчення обраного предмету дослідження, автор пішов шляхом аналізу наукових праць, присвячених кримінально-правовим, кримінальним процесуальним та

криміналістичним аспектам розслідування кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності. Від цих робіт перейшов до наукового доробку щодо питань підкупу та провокації у науці кримінального права України та кримінально-правовим аспектам провокації підкупу, а завершив роботами, присвяченими кримінально-правовим, кримінальним процесуальним та криміналістичним аспектам прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, обґрунтовуючи не достатнє дослідження обраної теми (стор. 21 – 49 дисертації).

Другим компонентом першого розділу було визначено питання поняття та змісту основних елементів криміналістичної характеристики провокації підкупу (стор. 49 – 85 дисертації), в рамках якого розглянуті такі елементи цього кримінального правопорушення: спосіб; обстановка, час, місце та предмет, знаряддя та засоби вчинення провокації підкупу; відомості щодо особи злочинця та потерпілого, мотив та мета провокації підкупу; відомості про сліди кримінального правопорушення. Зі змісту цієї частини роботи видно, що дисертант піддав деталізованому осмисленню елементи криміналістичної характеристики провокації підкупу, що особливо видно на прикладі різноманітних класифікації способів цього злочину.

Другий розділ дисертації присвячений питанням організації розслідування провокації підкупу. Як складові організації розслідування автор визначив опис обставин, що підлягають встановленню під час провокації підкупу, та типові слідчі ситуації, версії та алгоритми дій слідчого під час розслідування провокації підкупу. Такий підхід до розуміння компонентів організації розслідування кримінального правопорушення є нестандартним, тому що традиційно організацію розслідування визначають як процес упорядкування та оптимізації розслідування за допомогою визначення і конкретизації його мети, сил, засобів і планування їх використання, окрім того за допомогою створення необхідних умов для успішного і якісного проведення гласних та негласних слідчих (розшукових) дій, розшукових та інших заходів, забезпечення їх необхідними силами і засобами (див., наприклад, Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є.,

Петряев С. Ю. Криміналістика : навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів : у 2-х ч. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, 2017. Ч. II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. С. 208). Виділені ж автором питання оптимально визначити як загальну структуру процесу розслідування провокації підкупу.

Дисертант запропонував групувати обставини, які підлягають встановленню під час розслідування кримінального провадження щодо провокації підкупу, у три блоки (стор. 92 – 95 дисертації):

1. Загальні (іншими словами, ті, які пов'язані з подією кримінального правопорушення). У цій категорії виокремлена інформація стосовно часу, місця скоєння злочину та дані, пов'язані зі способом провокації підкупу, що охоплює спосіб готування, безпосереднє вчинення та приховування провокації підкупу.

2. Особистісні (тобто дані, які пов'язані із відомостями щодо потерпілого й злочинця);

3. Додаткові (дані про решту обставин, які важливі у кримінальному провадженні – причинний зв'язок між діями злочинця та їх наслідками, яких обставин обтяжує чи пом'якшує покарання; обставини, які виключають кримінальну відповідальність або слугують однією з підстав, щоб закрити кримінальне провадження, тощо).

Розкриттям типових слідчих ситуацій, версій та алгоритмів дій слідчого під час розслідування провокації підкупу охоплені як початковий, так і наступний етапи розслідування, що безумовно надає цілісності самій роботі. Позитивно нами оцінюється те, що дисертант, маючи на меті визначити основи розслідування провокації підкупу, продемонстрував значення для розслідування конкретних її кейсів типових слідчих ситуацій та алгоритмів розслідування (стор. 96 – 102 дисертації). В роботі наведений перелік, визначених дисертантом на підставі вивчення слідчої практики та особистого досвіду, як типових слідчих ситуацій та бачення типової послідовності здійснення процесуальних та інших дій при їх виникненні (стор. 103 – 115 дисертації). Алгоритми розслідування,

наведені автором, в цілому розкривають його бачення послідовності процесуальних дій у наведених слідчих ситуаціях. Однак, систематизація матеріалу з цього питання є складною для сприйняття, зокрема, на стор. 107 та 108 дисертації очевидно підлягало більш ретельному редагуванню.

Третій розділ охопив питання тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування провокації підкупу та використання спеціальних знань.

В рамках першого питання викладені результати наукових розвідок щодо особливостей тактики проведення огляду, освідування, допиту, обшуку і слідчого експерименту.

Значення для оптимізації слідчої практики, хоча й дискусійне, мають пропозиції дисертанта щодо додавання у ст. ст. 235, 236 КПК України, після слів обшук «(огляд)», таким чином, «обшук (огляд) житла чи іншого володіння особи...», а ч. 2 ст. 236 КПК України викласти у такій редакції: «У разі, якщо проведення обшуку (огляду) житла чи іншого володіння особи потребує значного часу. Слідчий вправі зупини слідчу дію та повернутися до її проведення, та здійснити проникнення до житла чи іншого володіння особи на підставі тієї ж ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (огляду) житла чи іншого володіння особи.» (стор. 122 – 123 дисертації). Дискусійність полягає: по-перше, в ризиках зловживань такими можливостями з боку слідчих і в необґрунтованому неодноразовому проникненні до житла чи іншого володіння особи; по-друге, в ризиках втрати матеріальних об'єктів, які мають значення речових доказів, через відсутність контролю за місцем проведення обшуку, огляду на період переривання його проведення.

Позитивно нами оцінюється підхід дисертанта до:

– розкриття особливостей проведення допиту у кримінальних провадженнях про провокацію підкупу через наведення деталізованого переліку типових питань, які підлягають з'ясуванню під час проведення допитів потерпілого (стор. 135 – 137 дисертації);

– визначення категорій свідків у таких кримінальних провадженнях з прив'язкою до обставин, які можуть бути в них з'ясовані, та чинників, які можуть впливати на давання ними недостовірних показань (стор. 138 – 141 дисертації);

– деталізації тактики допиту підозрюваних у провокації підкупу (стор. 143 – 161 дисертації).

Автор правильно зробив, що не залишив поза своєю увагою потенціал негласних слідчих (розшукових) дій у збиранні доказів щодо фактів провокації підкупу (стор. 162 – 164 дисертації).

Можемо тільки підтримати пропозицію дисертанта щодо доповнення ч. 5 ст. 268 КПК України нормою, яка б дозволяла проводити установлення місцезнаходження радіобладнання (радіоелектронного засобу) за заявою його власника на підставі постанови слідчого, прокурора, тому що така норма тільки сприятиме оптимізації слідчої діяльності (стор. 162 – 163 дисертації).

Щодо використання спеціальних знань під час досудового розслідування провокації підкупу, то автором справедливо приділена увага як участі спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій, так і підготовці та проведенню експертиз речовин, матеріалів та виробів, почеркознавчої, лінгвістичної, фоноскопичної (стор. 165 – 179 дисертації).

Висновки по дисертації в достатній мірі відображають результати вирішення завдань дослідження та формують уявлення про позицію автора щодо основ методики розслідування провокації підкупу. Лише зазначимо, що матеріал в пункті 3 висновків міг би бути більше деталізований, щоб презентувати в повній мірі наукові здобутки автора щодо груп обставин, які підлягають встановленню під час розслідування провокації підкупу.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що в дисертації вперше для вітчизняної теорії криміналістики викладене авторське бачення системи наукових положень та рекомендацій практичного спрямування щодо основ методики розслідування провокації підкупу. Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані для підвищення ефективності здійснення досудового розслідування

провокації підкупу, а також вдосконалення кримінального процесуального законодавства в частині оптимізації умов здійснення окремих процесуальних дій. Заслугує на позитивну оцінку здійснені дисертантом дії, спрямовані на впровадження результатів свого дослідження в практику діяльності Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у м. Хмельницькому, та у освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ (стор. 229 – 232 дисертації).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій.

Анотація відповідає змісту дисертації та в достатній мірі відображає основні положення і результати дослідження.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути для удосконалення аргументації позиції здобувача та врахування у подальшій роботі над окресленою проблематикою.

1. Розглядаючи явище провокації підкупу дисертанту вартувало би звернути більше уваги на рішення Європейського суду з прав людини, а саме, «Люді проти Швейцарії» від 15.06.1992 р., «Тейшейра де Кастро проти Португалії» від 9.06.1998 р., «Калабро проти Італії» від 21.03.2002 р., «Веселов та інші проти Росії» від 02.10.2002 р., «Секейра проти Португалії» від 06.05.2003 р., «Раманаускас проти Литви» від 05.02.2008 р., «Биков проти Росії» від 10.03.2009 р., «Фюрх проти Німеччини» від 23.10.2014 р., «Носко і Нефедов проти Росії» від 30.10.2014 р., «Матанович проти Хорватії» від 4.04.2017 р., «Раманаускас проти Литви 2» від 20.02.2018 р., «Акбай та інші проти Німеччини»

від 15.10.2020 р., на підставі яких сформована доктрина недопустимості провокування вчинення злочину, форм провокацій як в державах Європейського Союзу, так і у вітчизняному законодавстві.

2. На стор. 84 – 85 дисертації автор зазначає, що є сліди, відображені у висновках криміналістичних експертиз, згідно з якими:

- на банкнотах та інших предметах, вилучених у підозрюваного, виявлено нашарування спеціальної хімічної речовини, що має спільну родову належність;
- ідентифіковано сліди рук: особи, яка надала неправомірну вигоду, на окремих предметах обстановки кабінету службової особи (у разі заявлення останньої про те, що зазначена особа ніколи не була в цьому кабінеті); службової особи на конверті або іншій упаковці з переданими поміченими грошима або іншими матеріальними цінностями; інших осіб, які брали участь в одержанні неправомірної вигоди.

Жоден з матеріальних слідів відображень обставин події кримінального правопорушення не є результатом процесу слідоутворення під час проведення судової експертизи. Предметом судової експертизи є ті обставини, які можуть бути з'ясовані в процесі експертного дослідження, та фактичні дані, що встановлюються на основі спеціальних знань і дослідження матеріалів справи. Пізнавальна діяльність під час проведення експертиз у кримінальному провадженні щодо матеріальних слідів відображень носить ретроспективний характер.

3. Під час захисту потребує пояснення твердження дисертанта, яке він сформулював на стор. 124 дисертації, що за результатами опитування практичних працівників, обшуки у кримінальних провадженнях за ст. 370 КК України слід проводити у 28,7% випадків (стор. 124 дисертації).

4. На стор. 210 дисертації у Додатку Б «Узагальнені результати опитування практичних працівників (працівників органів досудового розслідування, оперативних підрозділів, прокуратури) (73 особи)» бажано було би для забезпечення більшої репрезентативності результатів опитування з питань дослідження навести дані за окремими категоріями вказаних працівників, а не по

всіх разом, тому що співвідношення бачення ними проблем практики може бути різним, виходячи з функцій, які вони виконують.

Однак, сформульовані зауваження носять, головним чином, дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного С. В. Самойленком дослідження.

Висновок: рецензоване дисертаційне дослідження є самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана здобувачем особисто, містить нові науково обгрунтовані результати у сфері криміналістики, що у сукупності забезпечують вирішення важливого науково-прикладне завдання з визначення основ методики розслідування провокації підкупу.

Зміст дисертації Самойленка Сергія Васильовича «Основи методики розслідування провокації підкупу» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Самойленко Сергій Васильович, за результатами успішного захисту, – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

**декан факультету № 1 Інституту з
підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського
державного університету
внутрішніх справ**

кандидат юридичних наук, професор

Руслан ШЕХАВЦОВ

